

Hellendoorn Plangebied Midden Regge

Archeologisch bureauonderzoek

BAAC Rapport V-12.0273

augustus 2012

Auteur:

mw. drs. A. Buesink

Status:

concept

Colofon

ISSN: 1873-9350
Auteur(s): mw. drs. A. Buesink
Cartografie: mw. drs. A. Buesink
Redactie: drs. M.J. van Putten
Copyright: Waterschap Regge en Dinkel te Almelo / BAAC bv te Deventer

Autorisatie (senior prospector): drs. M.J. van Putten 01-08-2012

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Waterschap Regge en Dinkel te Almelo en/of BAAC bv.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en
Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

Inhoud	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Onderzoekskader	9
1.2 Ligging van het gebied	10
1.3 Administratieve gegevens	11
2 Bureauonderzoek	13
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	13
2.3 Bewoningsgeschiedenis	17
2.3.1 Inleiding	17
2.3.2 Archeologie	19
2.3.3 Historie	21
3 Archeologische verwachting	25
4 Conclusie en aanbevelingen	27
5 Geraadpleegde bronnen	31
Bijlage 1	Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2	Landschappelijke eenhedenkaart
Bijlage 3	IKAW, AMK en ARCHIS-meldingen
Bijlage 4	Historische elementenkaart
Bijlage 5	Archeologische verwachtingskaart

Samenvatting

BAAC bv heeft een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor zes deelgebieden ter plaatse van de Midden-Regge te Hellendoorn. Tijdens het bureauonderzoek zijn een landschappelijke eenhedenkaart en een archeologische en cultuurhistorische elementenkaart gemaakt welke zijn opgenomen als respectievelijk bijlage 2 en 4. Op basis van deze gegevens is een archeologische verwachtingskaart opgesteld welke is opgenomen als bijlage 5. Wanneer bodemverstorende werkzaamheden worden gepland dan is in de zones waarvoor een hoge of zeer hoge archeologische verwachting geldt vervolgonderzoek noodzakelijk. Voor de overige gebieden is vervolgonderzoek niet noodzakelijk. Eventuele archeologische resten inclusief bijzondere datasets kunnen echter niet worden uitgesloten. Bij het aantreffen van archeologische resten in de gebieden met een lage archeologische verwachting op de kaart, geldt een meldingsplicht.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Waterschap Regge en Dinkel heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Midden Regge te Hellendoorn. Aanleiding voor het onderzoek is het plan om de oevers en percelen langs de Regge op enkele plaatsen opnieuw in te richten. Hierbij zal grondverzet plaatsvinden. Het archeologisch onderzoek vindt plaats in het kader van een bestemmingsplan wijziging.

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het Plan van Aanpak¹ te worden beantwoord:

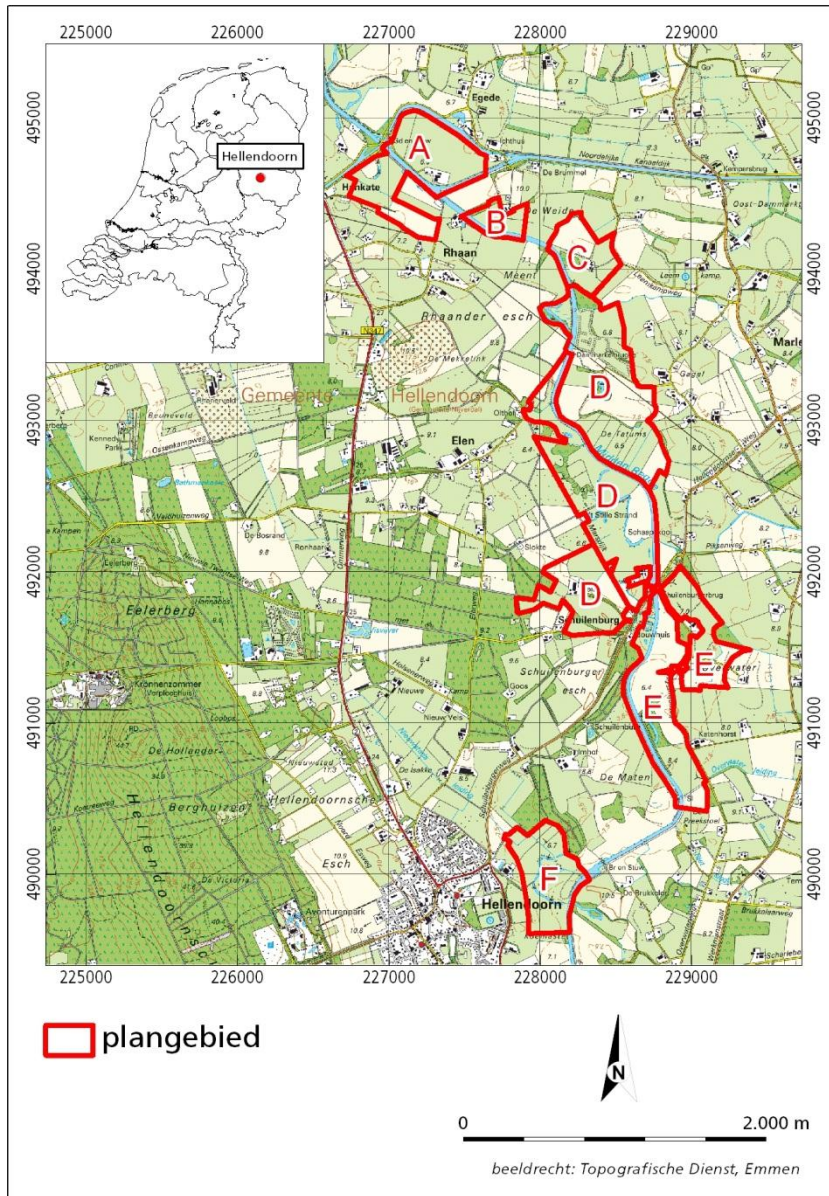
- Zijn er uit het her in te richten beekdal en de aangrenzende randzones van het beekdal archeologische vindplaatsen bekend? Zo ja, wat is de locatie, aard, datering en omvang ervan?
- Wat is er bekend over de ontginning, de indeling, de inrichting en het gebruik van het beekdal door de tijd heen?
- Wat is de bodemopbouw van het beekdal en wat kan worden gezegd over de positie en ouderdom van beeklopen en –meanders in vroeger tijden?
- Waar is sprake van locaties of zones van (mogelijk) grote archeologische waarde, bijvoorbeeld zandkoppen of –ruggen in de beekdalbodem, historische bebouwing en infrastructuur en waar is sprake van een hoge trefkans op bijvoorbeeld een voorde, brug of watermolen?
- Welke informatie is er beschikbaar over verstoringen van de bodem als gevolg van ontgroningen, bodemsaneringen, egalisaties, diepploegen en landinrichting?
- Welke archeologische verwachting kan aan het herinterichten beekdal worden toegekend voor de bovenste 1 meter van de bodem? In hoeverre is het mogelijk om deze verwachting te specificeren naar aard (type), datering en omvang van de vindplaats(en)?
- Wat kan worden gezegd over de aanwezigheid van archeologische resten in dieper gelegen sedimenten, d.w.z. sedimenten die door veen of een laag van beeksedimenten worden afgedekt?
- Welke methoden en technieken van veldonderzoek zijn er nodig om de gespecificeerde archeologische verwachting uit het bureauonderzoek te toetsen en aan te vullen?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.2² inclusief de Leidraad Beekdalen in Pleistoceen Nederland³ en het onderzoekspecifieke Plan van Aanpak.⁴

¹ De Bondt 2012.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt ten noordoosten van Hellendoorn langs de Regge tussen het Overijsselsch Kanaal en Hellendoorn en is opgedeeld in een aantal deelgebieden (figuur 1.1). De totale oppervlakte bedraagt circa 270 ha.

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied. A: Rhaan, B: Wemekamp, C: Veurink, D: Marsdijk-Oost / Tatums, E: Katenhorst en F: Koemaste-Noord.

² CCvD 2010.

³ CCvD 2008.

⁴ De Bondt 2012.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Overijssel
Gemeente:	Hellendoorn
Plaats:	Hellendoorn
Toponiem:	Midden Regge
Datum opdracht:	4 juli 2012
Datum rapportage:	1 augustus 2012
BAAC-projectnummer:	V-12.0273
Coördinaten:	226678/494489 227634/494765 228211/489545 227890/489571
Kaartblad:	28A
Oppervlakte:	circa 270 ha
Deelgebied A - Rhaan	37 ha
Deelgebied B - Wemekamp	7 ha
Deelgebied C - Veurink	15 ha
Deelgebied D - Marsdijk-Oost / Tatums	130 ha
Deelgebied E - Katenhorst	55 ha
Deelgebied F - Koemaste-Noord	24 ha
Datering:	paleolithicum – nieuwe tijd
Onderzoeksmeldingsnummer:	52935
Onderzoeksnummer:	42708
AMK-terrein:	13374, 13375, 2503
Waarnemingnummer(s):	19283, 13087, 410263, 43922, 27132, 38473, 27355, 13075
Type onderzoek:	Archeologisch bureauonderzoek
Opdrachtgever:	Waterschap Regge en Dinkel G. Meijerink Postbus 5006 7600 GA ALMELO
Bevoegde overheid:	Gemeente Hellendoorn
Beheer documentatie:	Bibliotheek Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en archief BAAC bv.
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging Deventer Postbus 2015 7420 AA Deventer tel. 0570-670055
Projectleider:	drs. A. Buesink a.buesink@baac.nl

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens uit het Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), evenals de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW). Hierbij is het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) gebruikt. De cultuurhistorische atlas Overijssel is geraadpleegd. Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd, daarnaast is contact opgenomen met de historische kring Hellendoorn. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland en oude topografische kaarten. Literatuur over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1. Op basis van het Actueel hoogtebestand Nederland en de geomorfologische kaart is een landschappelijke eenhedenkaart vervaardigd voor het plangebied, deze is opgenomen als bijlage 2. De reeds bekende archeologische resten (bijlage 3) en historische elementen zijn opgenomen in de kaart van bijlage 4 (historische elementenkaart).

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het onderzoeksgebied is gelegen in het oostelijke pleistocene zandgebied in het beekdal van de Regge.⁵ Binnen het plangebied bevinden zich het beekdal van de Regge en enkele dekzandruggen (bijlage 2).⁶

Het oostelijke zandgebied wordt gekenmerkt door een sterk wisselend reliëf. De bedekking van het gebied door het landijs in de voorlaatste IJstijd⁷ is van grote betekenis geweest voor de huidige reliëfverschillen in het landschap. Dit landijs is de oorzaak van het ontstaan van een laagte (tongbekken), begrensd door diverse stuwwallen, waaronder de Hellendoornsche Berg (tot 46 m +NAP) op enkele kilometers ten westen van de Regge.

Hoewel in de laatste ijstijd⁸ het gebied niet bedekt is geweest met landijs, is het klimaat wel van invloed geweest op de vorming van het huidige landschap.⁹ In

⁵ Berendsen 2008.

⁶ Alterra 2012, AHN 2012.

⁷ het Saalien, 200.000-130.000 jaar geleden.

⁸ Weichselien, 115.000 - 10.000 jaar geleden.

het begin van het Weichselien was er nog vrij veel vegetatie, waardoor de zandverstuivingen slechts een lokaal karakter hadden. In het Midden-Weichselien was de vegetatie vrijwel geheel verdwenen, waardoor op grote schaal verstuiving van zand kon optreden.¹⁰ Dit door de wind in afgezette zand wordt dekzand genoemd. Het dekzandrelief bestaat voor het grootste gedeelte uit dekzandruggen en dekzandwelingen. Het dekzandpakket wordt gerekend tot de Formatie van Boxtel.¹¹ Het materiaal bestaat in het algemeen uit fijn zand¹² met enkele grovere zand- of grindlaagjes.¹³ Gedurende het Vroeg- en Midden-Pleniglaciaal¹⁴ trad er op grote schaal verspoeling van het toen aanwezige dekzand op, waardoor zandlagen afgewisseld met leemlagen gevormd werden, die samen fluvioperiglaciale afzettingen genoemd worden.¹⁵ Deze fluvioperiglaciale afzettingen zijn vaak matig tot slecht gesorteerd. De korrelgrootte varieert van zeer fijn tot zeer grof.¹⁶ De oorzaak hiervan is de nabijheid van grover sediment ter plaatse van de stuwwallen. In een later stadium van het Pleniglaciaal zijn wederom dergelijke fluvioperiglaciale sedimenten afgezet. Deze afzettingen kunnen vanwege de aanwezigheid van leemlagen slecht waterdoorlatend zijn. Gedurende de latere perioden van de ijstijd was het klimaat droger dan in voorgaande perioden. Deze droogte in combinatie met een schaars begroeid landschap zorgde ervoor dat de wind wederom vrij spel had, waardoor er op grote schaal dekzand kon worden afgezet.

Vanaf het begin van het Holoceen¹⁷ trad een blijvende klimaatsverbetering op. Aanvankelijk was het klimaat nog droog en bij de nog schaarse vegetatie ontstonden plaatselijk weer zandverstuivingen. Het betreft duinvormige dekzandafzettingen. Naarmate de klimaatsomstandigheden verbeterden raakten de dekzandgebieden begroeid, zodat er een einde kwam aan de verstuivingen. Het dekzandlandschap wordt doorsneden door diverse beekdalen. De belangrijkste beken zijn de Oude IJssel, de Dinkel, de Overijsselse Vecht en de Regge. De kleiige en zandige afzettingen van deze beken behoren eveneens tot de Formatie van Boxtel en worden gerekend tot het laagpakket van Singraven.¹⁸ Als gevolg van het afsmelten van het landijs uit het Weichselien steeg de zeespiegel en daarmee ook de grondwaterspiegel. Dit had tot gevolg dat reeds vanaf het begin van het Holoceen veengroei tot stand kwam in het dal van de Regge. Vanaf het Laat- Atlanticum¹⁹ werd door de vochtige lokale omstandigheden en slechte afwatering ook buiten de beekdalen veen gevormd. Onder andere ter plaatse van het Hellendoornse broek, het Schuilenburgse veen en het Hammer Vlier.²⁰ Dit werd deels veroorzaakt door de stijgende grondwaterspiegel maar lokaal ook deels door kwelwater vanuit de nabij gelegen stuwwallen. Het veen breidde zich vanuit depressies in het landschap uit naar de omliggende gebieden. Het veen wordt gerekend tot het Laagpakket van Griendtsveen van de Formatie van Nieuwkoop.²¹

⁹ Berendsen 1998.

¹⁰ Groenewoudt *et al.* 2006.

¹¹ De Mulder *et al.* 2003.

¹² mediaan van 150 – 210 µm.

¹³ Ebbers en Visschers 1983.

¹⁴ 58.000 - 29.000 jaar geleden.

¹⁵ Van den Berg *et al.* 2000.

¹⁶ 105-420 µm.

¹⁷ 10.000 jaar geleden.

¹⁸ De Mulder *et al.* 2003.

¹⁹ circa 5100 jaar BP.

²⁰ Versfelt 2003.

²¹ De Mulder *et al.* 2003.

In oktober 2007 is door BAAC bv onderzoek uitgevoerd in het plangebied Elsenerbeek te Rijssen.²² Tijdens dit onderzoek is, in samenwerking met de toenmalige Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), tevens een pollenanalyse uitgevoerd op een aantal veenmonsters. Deze pollenanalyse heeft bevestigd dat in dit deel van de Regge de veengroei in het Preboreaal²³ is begonnen.²⁴

De afzettingen in het beekdal van de Regge bestaan hoofdzakelijk uit zand, klei en veen. Het zand is in hoofdzaak lokaal verspoeld dekzand. In sommige delen van het beekdal is veen gevormd. Binnen het plangebied zijn binnen deelgebied Katenhorst en Koemaste-Noord plaatselijk venige beekdalgronden aanwezig.²⁵ Door de beek werd tijdens de overstromingen klei afgezet buiten de eigenlijke beekloop.²⁶

Over de ontstaanswijze en de exacte ouderdom van de Regge is (nog) relatief weinig bekend. Waarschijnlijk heeft een voorloper van de Regge al gedurende de laatste IJstijd (het Weichselien) door de laagte gestroomd die is gevormd door het landijs in de voorlaatste IJstijd (het Saalien). Gezien de klimaatsomstandigheden gedurende het Weichselien zal deze voorloper een vlechtend karakter hebben gehad met een relatief brede stroomvlakte met veel zandbanken en meerdere geulen. Een dergelijke ouderdom is tot op heden echter (nog) niet onderbouwd met dateringen maar gebaseerd op de aanwezigheid van langgerekte dekzandruggen langs de dalranden van de huidige Regge.²⁷

De Regge heeft zich, sinds het Holoceen, ingesneden in het dekzandlandschap van het oostelijk zandgebied. De hoogenergetische watervoerende geul veroorzaakte de meeste erosie, maar bij hoogwaters werd het gehele beekdal met water gevuld en vond er extensieve erosie plaats in het gehele beekdal. Op deze wijze kon langs de Regge een breed beekdal ontstaan met sterke reliëfverschillen met de aangrenzende dekzandruggen.²⁸ In de loop der tijd zijn geulen verplaatst, verlaten en zijn nieuwe geulen ontstaan.²⁹ Wanneer een geul niet meer watervoerend is, begint het proces van opvulling. De opvulling bestaat uit zand, klei en veen. De opvulling van een verlaten geul (restgeul) zal nooit de hoogte van de nabije omgeving bereiken. Door deze lokale erosie- en sedimentatieverschillen binnen het beekdal ontstaan ook reliëfverschillen binnen het beekdal. Hierdoor zijn restgeulen in enkele gevallen goed te vervolgen op basis van de relatief laag gelegen delen in het beekdal. Ook binnen het plangebied zijn enkele van deze restgeulen zichtbaar (zie bijlage 4). Deze zijn op basis van kaart materiaal uit begin 19de eeuw onder te verdelen in twee soorten; restgeulen die het gevolg zijn van de normalisatie van de Regge in de tweede helft van de 19de eeuw en natuurlijke restgeulen die zijn verland vòòr de normalisatie van de Regge. Niet alle tijdens de normalisatie afgesneden bochten zijn nu nog als zodanig herkenbaar. Op kaartmateriaal uit begin 20ste eeuw zijn deze nog wel goed zichtbaar (open water) maar op kaartmateriaal uit de jaren zestig van de vorige eeuw niet meer. Deze door de mens afgesneden bochten zijn derhalve tussen 1910 en 1960 gedempt en wel op dermate goede wijze, dat enkele niet meer als een verlaging in het landschap zichtbaar zijn.

Over de ouderdom van de restgeulen is op basis van onderhavig bureauonderzoek geen exacte uitspraak te doen. Tussen Nijverdalen en Hellendoorn, ten zuidoosten van deelgebied Koemaste-Noord, is onderzoek verricht naar de ouderdom van de

²² Krekelbergh 2007.

²³ 10.000-9.000 jaar BP.

²⁴ Krekelbergh 2007.

²⁵ Stiboka 1983.

²⁶ Ebbers en Visschers 1983.

²⁷ Willemse 2005.

²⁸ AHN 2012.

²⁹ zie bijlage 4 en 5 voor de periode 18^e t/m 20ste eeuw.

daar aanwezige restgeulen van de Regge. Er zijn boorkernen gestoken uit een restgeul van de Regge welke zijn onderzocht op pollen, macroresten en sedimentatieresten om tot een sedimentatie-, vegetatie- en uiteindelijk landschapontwikkeling van het gebied te komen. Op basis van de dateringresultaten bleek dat de kernen zijn gestoken in een oude geul van de Regge die al in het neolithicum³⁰ als restgeul fungeerde en sindsdien langzaam is opgevuld.³¹

Binnen het plangebied komen in het dal van de Regge, op de genoemde venige beekdalgronden na, beekerdgronden voor. Ter plaatse van de dekzandruggen die binnen het plangebied aanwezig zijn, is een enkeerdgrond aangegeven.³² Beekerdgronden zijn kalkloze zandgronden met een dunne tot matig dikke humushoudende bovengrond. Deze donker gekleurde A-horizont ligt direct op een licht gekleurde ondergrond die nog weinig door bodemvorming is veranderd (C-horizont). De beekerdgronden liggen relatief laag en worden veel gevonden langs de bovenlopen van beekdalen. Roest- en reductievlekken komen voor in de A-horizont, beginnen ondieper dan 35 cm onder maaiveld en lopen door tot 120 cm of tot in de permanent gereduceerde ondergrond. De grondwaterstand is meestal hoog, zodat onder de A-horizont de ijzerhuidjes rondom de zandkorrels ontbreken.

Enkeerdgronden zijn zandgronden met een niet-vergraven, dikke humushoudende bovengrond (Aa-horizont van minimaal 50 cm dik). Deze dikke humushoudende bovengrond wordt ook wel een plaggendeek of esdek genoemd. Dit esdek is ontstaan door het eeuwenlang opbrengen van gemengde plaggen en potstalmest op de akkers.³³ De plaggen werden gestoken op nabij liggende gras-, bosof heidepercelen en in de potstal geworpen om de uitwerpselen van het vee op te vangen. Vaak werd ook het nederzettingsafval vermengd met de plaggen, waardoor in esdekken vaak 'mestaardewerk' voorkomt. De plaggen werden met de uitwerpselen en het nederzettingsafval vervolgens als mest op de akkers gebracht. Op een akkercomplex op arme zandgrond konden zo gedurende langere tijd gewassen worden verbouwd, zonder dat de bodemvruchtbaarheid daarbij uitgeput raakte. De oogsten konden daardoor op peil blijven. Ter plaatse van de esdekken kan het originele maaiveld zijn opgehoogd met minimaal 0,5 m en lokaal zelfs meer dan 1 m grond, terwijl het maaiveld in de afgeplagde gebieden rondom het akkercomplex juist is verlaagd. Bij hele dikke plaggendecken (> 1 m) is soms sprake van een bruin esdek in de ondergrond en een donkerbruin tot zwart esdek in de top van de bodem. Dit kan wijzen op een meerfasige opbouw van het esdek, waarbij verschillende brongebieden voor het strooisel zijn afgeplagd. Onder een esdek kan de oorspronkelijk bodem, meestal een podzol, nog aanwezig zijn, daarnaast kan een oude akkerlaag aanwezig zijn op de overgang van het esdek naar de onderliggende bodem.

³⁰ circa 5000 jaar BP.

³¹ Den Otter 2006, Willemsse & Van Smeerdijk 2005.

³² Stiboka 1983, de Bakker en Schelling 1989.

³³ Spek 2004.

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

De oudste sporen van bewoning in dit deel van Nederland betreft vondsten van bewerkt vuursteen uit het paleolithicum. Dit vuursteen werd bewerkt door rondtrekkende jagers/verzamelaars zonder vaste verblijfplaats. Zo zijn in Nederland laat-paleolithische vindplaatsen bekend (de zogenaamde Tjongercultuur). Mogelijk aanwezige nederzettingen uit deze periode zijn in latere tijden afgedekt door dekzandafzettingen uit de Late Dryas, waardoor het moeilijk is ze op basis van de huidige opbouw van het landschap op te sporen. Echter, ondanks dat binnen het plangebied geen waarnemingen uit deze periode bekend zijn (zie paragraaf 3.3.2), kunnen jachtkampementen uit deze periode binnen het plangebied aanwezig zijn. Met name de beekdalen en de hogere delen van het landschap langs deze beken waren in het laat-paleolithicum interessante locaties.³⁴

Rond 8000 v. Chr. kwam vrij abrupt een einde aan de ijstijd. Er brak een warmere periode aan. Het klimaat werd zachter en de bebossing nam toe. Als gevolg hiervan trad een verandering in het type wild op. De grote kuddes rendieren verdwenen. In de bossen huisden allerlei grote en middelgrote zoogdieren als herten, reeën, wilde zwijnen en oerrunderen. De mensen in onze streken trokken nog steeds rond, hoewel vermoedelijk over minder grote afstanden. Ze leefden van de jacht en visvangst en het verzamelen van zaden en vruchten. De kampementen lagen vaak dicht bij open water, hetgeen de visvangst vergemakkelijkte. Kenmerkend voor deze periode, het mesolithicum,³⁵ is het voorkomen van zeer kleine vuurstenen artefacten, zogenaamde microlieten. Meerdere hiervan werden soms in vattingen samen gevoegd tot grotere werktuigen. Vindplaatsen uit deze periode worden in het Overijssels-Gelders zandgebied regelmatig aangetroffen. Zo ook binnen het plangebied (zie paragraaf 3.3.2).

Vuurstenen artefacten zijn ook kenmerkend voor de periode na het mesolithicum, namelijk het neolithicum.³⁶ In deze periode deden zich grote veranderingen voor. De belangrijkste is wel de overschakeling van jacht op veeteelt en landbouw en daarmee het ontstaan van permanente nederzettingen. Ook aardewerk kwam in deze periode op. De eerste nederzettingen uit deze periode in dit deel van Nederland dateren uit omstreeks 3500 v. Chr. (Trechterbekercultuur).

De overgang van het neolithicum naar de bronstijd³⁷ was zeer geleidelijk. Vuursteen blijft namelijk nog lange tijd een belangrijke grondstof naast brons. De Bronstijdnederzettingen worden voornamelijk op de hogere zandkoppen en ruggen aangetroffen. Gedurende deze periode trad een sterke vernatting op van het gebied. De zeespiegel bleef maar stijgen waardoor het grondwaterniveau ook in dit deel van Overijssel flink steeg. Hierdoor ontwikkelden zich uitgestrekte veenmoerassen, onder andere in en nabij het lager gelegen plangebied. Dit maakte deze zones vanaf de bronstijd steeds minder aantrekkelijk voor permanente bewoning. Binnen het plangebied zijn dan ook weinig waarnemingen uit deze periode bekend (zie paragraaf 3.3.2).

Gedurende de vroege ijzertijd (zie bijlage 1) werd het klimaat droger. Er traden zandverstuivingen op en het bedrijven van akkerbouw werd steeds

³⁴ Gerritsen en Rensink 2004, CCvD 2008.

³⁵ 8800 - 4900 v. Chr.

³⁶ 5300 - 2000 v. Chr.

³⁷ 2000 - 800 v. Chr.

moeilijker.³⁸ Het gebied ontvolkte in grote delen van oost Nederland. De periode van relatief lage bevolkingsdichtheid heeft tot in de vroege middeleeuwen geduurd. Er zijn dan ook weinig vondsten uit deze periode bekend. Toch zijn ook uit deze periode wel vindplaatsen bekend in dit deel van Nederland. Binnen en nabij het plangebied zijn enkele ijzertijd nederzettingen aangetroffen, deze locaties zijn dan ook aangemerkt als monument van hoge archeologische waarde (zie paragraaf 3.3.2). Deze vindplaatsen uit de ijzertijd lijken erop te duiden dat vanaf de vroege ijzertijd elk landschapstype geschikt bevonden werd voor bewoning of exploitatie. Zelfs in de laaggelegen, natte gebieden zijn nederzettingen aangetroffen. De aard van de nederzettingen was meestal kleinschalig en ook de huizen waren, zeker vergeleken met de bronstijdhuizen, vrij klein in omvang. Als gevolg van de fysieke omstandigheden zoals wateroverlast, concentreerde de bewoning zich in groepen van huizen. Pas tegen het eind van de ijzertijd, tegen het begin van de jaartelling, begint ook de bewoning op de zandgronden enigszins samen te klonteren in gehuchten.

In de Romeinse tijd lag dit deel van Nederland ten noorden van de limes en dus buiten de grenzen van het Romeinse rijk. Hoewel de invloed van de Romeinen zich wel in materieel opzicht liet gelden (import van goederen uit het Romeinse Rijk) stond het gebied niet onder Romeins gezag. In die tijd werden Twente en Salland volgens historische bronnen bewoond door de Germaanse stam der Tubanti, van wie de naam Twente afgeleid zou zijn. In het begin van de vierde eeuw waagt een coalitie van Germaanse stammen waar ook de Tubanten deel van uitmaken zich aan een (mislukte) inval in het Romeinse Rijk. Later gingen de Tubanten op in het grote stamverband van de Saksen. Uit deze periode zijn enkele waarnemingen bekend nabij het plangebied (zie paragraaf 3.3.2). De klimatologische omstandigheden werden vanaf de vroege middeleeuwen beter en de bevolkingsdichtheid nam weer toe. Eerst nam men de hogere en droge gebieden in gebruik, maar al gedurende de middeleeuwen was men gedwongen om ook de minder gunstige gebieden in gebruik te nemen, om aan de voedselbehoefte te kunnen voldoen.³⁹ De mens begon de eigen leefomgeving zelf aan te passen. Nederzettingen werden niet meer (alleen) langs beken en rivieren gesticht, maar juist ook op kruispunten van wegen. Daarnaast werd grootschalig in de natuur ingegrepen door aanleg van onder andere greppels en landbouwpercelen. Grotere ontginningen van de woeste gronden vonden plaats vanaf circa 1000 na Chr. Er ontstonden landbouwgebieden die men vanaf circa 1300 onderbracht in de marken. Binnen de marken werd het beheer van de landbouwgronden, maar ook van de woeste gronden, onder leiding van de markerichter gezamenlijk geregeld. Een dergelijk beheer van de Marken heeft tot circa 1850 bestaan. Vanaf de middeleeuwen begon het grootgrondbezit ook een belangrijke plaats in te nemen. De boeren moesten een deel van hun oogst afstaan aan hun landheer. Om dit in goede banen te kunnen leiden, werden de voor dit deel van Nederland kenmerkende 'havezaten' gesticht. Dit waren grote, soms versterkte boerderijen waar de opbrengst voor de heren werd opgeslagen. In de loop der tijd groeide de functie van 'meier' of 'scholte' (vertegenwoordiger van de landheer op het hof) uit tot een zelfstandige grootgrondbezitter. Hieraan kwam in de Franse tijd een einde.⁴⁰

³⁸ Ebbers & Visscher 1983.

³⁹ Ebbers & Visscher 1983.

⁴⁰ Ebbers & Visscher 1983.

2.3.2 Archeologie

De onderverdeling van de indicatieve waarden zoals weergegeven op de algemene verwachtingskaart (bijlage 2) is in het gebied gebaseerd op de statistische relatie tussen het bodemtype, de ligging op landschapsvormen en archeologische vindplaatsen. De plangebieden zijn op de provinciale verwachtingskaart en de IKAW geïnterpreteerd als gebieden met lage, middelhoge tot hoge verwachting (bijlage 2) met in het beekdal vooral kans op water gerelateerde vondsten (boten, fuiken, kades etc.).⁴¹

Op de Cultuurhistorische atlas van Overijssel⁴² zijn de verwachtingen van de IKAW overgenomen. Naast de IKAW en de Archeologische Monumentenkaart (AMK) zijn op de cultuurhistorische atlas enkele historische elementen weergegeven, zoals de buitenplaatsen Egedede, Schuilenburg en Rhaan. Daarnaast zijn de watermolen bij Schuilenburg, de sluis bij Egedede en enkele boerderijen opgenomen als respectievelijk water erfgoed en agrarisch erfgoed.

Uit het Centraal Archeologisch Archief⁴³ blijkt dat in het plangebied en binnen een straal van circa 500 m er omheen verscheidene archeologische onderzoeken, waarnemingen of monumenten bekend zijn (bijlage 2 en tabel 2.2).

In en nabij het plangebied zijn archeologische resten bekend uit de periode mesolithicum tot en met de nieuwe tijd. De resten bestaan uit nederzittingsresten, losse vondsten zoals bijlen en resten van de scheepvaart (tabel 2.2).

Tabel 2.2: Overzicht van waarnemingen, monumenten en onderzoeken rondom de plangebieden langs de Regge ten noorden van Hellendoorn (van noord naar zuid, zie bijlage 2)

Waarnemings-nummer	Afstand tot plangebied	Waarneming	Datering	Opmerkingen
13072	100 m N	1 gewei bijl	MESO-ijzertijd	particulier
13365	0 m	Aardewerk fragmenten	ijzertijd	particulier
19283	0 m	Aardewerk fragmenten	LMEA	Havezate Rhaan, monument
13087	0 m	Veel Aardewerk fragmenten	ijzertijd	Particulier, monument
19282	100 m O	Aardewerk fragmenten/vuursteen	NEO-ROM	ROB ⁴⁴
19284	25 m O	Veel vuursteen	MESO	ROB
410263	5 M O	Schip / roeiboot	NTA	
427222	20 m N	Aardewerk	VMED-NTB	booronderzoek
425165	20 m N	Divers aardewerk	LMEA-NTB	proefsleuven
13209	900 m O	Hamerbijl	NEO	particulier
13661	650 m W	Veel aardewerk	ROM	nederzetting
43922	0 M	Dolk	LME-NT	particulier
425161	100 m O	Vuursteen afval	Meso/neo	
13756	350 m W	Veel aardewerk	ijzertijd	nederzetting
425969	450 m O	aardewerk	IJZ-VME	nederzetting
418272	450 m O	Veel aardewerk	LMEA	
13084	100 m ZW	1 Stenen hamerbijl	LNEO (2850 – 2450 v. Chr.	Particulier
405594	300 m NW	Fragment aardewerk	LMEB	oppervlaktekartering
13083	250 m W	Diverse vondsten havezate Den Dam	LMEB-NTB	Particulier
13778	400 m W	Veel aardewerk	LMEA	Particulier
13780	400 m W	Concentratie	LMEA	Particulier

⁴¹ Gerritsen & Rensink 2004.

⁴² Provincie Overijssel 2009.

⁴³ RCE 2012.

⁴⁴ Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek, momenteel RCE.

		aardewerk		
13158	300 m O	Bootje met aardewerk	LME	ROB, beekdal

AMK-terrein	Afstand tot plangebied	Status	Datering	Opmerkingen
2500	300 m N	Terrein van hoge archeologische waarde	1382 na Chr.	Havezate Egede
13366	5 m O	Terrein van hoge archeologische waarde	1382 na Chr.	Havezate Rhaan
13365	450 m O	Terrein van hoge archeologische waarde	ijzertijd	nederzetting
13374	0 m	Terrein van hoge archeologische waard	ijzertijd	nederzetting
13375	0 m	Terrein van hoge archeologische waard	late middeleeuwen/prehistorie	nederzetting
13373	20 m	Terrein van hoge archeologische waard	neolithicum, ijzertijd, inheems Romeins	nederzetting
2503	0 m	Terrein van hoge archeologische waard	1339 na Chr.	Havezate Schuilenburg
13370	150 W	Terrein van hoge archeologische waard	ijzertijd	nederzetting
13372	500 m ZW	Terrein van hoge archeologische waard	(late) middeleeuwen ouder dan 1150 na Chr.	Kerk Hellendoorn

Onderzoeksnummer	Afstand tot plangebied	Soort onderzoek	resultaat	Opmerkingen
31631	0 m	Booronderzoek RAAP	Volledig verstoorde bodem	Geen vervolg
31632	0 m	Booronderzoek RAAP	Volledig verstoorde bodem	Geen vervolg
31633	0 m	Booronderzoek RAAP	Volledig verstoorde bodem	Geen vervolg
24605	0 m	Begeleiding RAAP		Geen vervolg
13931	0 m	Proefsleuven RAAP	Sporen landbouw LME/NT	Niet behoudenswaardig
31627	0 m	Booronderzoek RAAP		Geen vervolg
31628	0 m	Booronderzoek RAAP		Geen vervolg
16680	0 m	Begeleiding RAAP		Geen vervolg
32407	600 m W	Begeleiding ADC	Afval laag VME	Geen vervolg
16338	600 m W	Booronderzoek RAAP		Geen vervolg
31519	600 m ZW	Booronderzoek BAAC	Verstoorde bodem	Geen vervolg
16139	20 m O	Booronderzoek BAAC		Geen vervolg
41376	50 m Z	Booronderzoek Reggedal herstelproject Synthegra	Hogere zandvlakten dal: vervolg d.m.v. karterende boringen	Deels vervolg
16141	200 m ZO	Booronderzoek BAAC		Geen vervolg

2.3.3 Historie

De gronden langs de Regge werden als eerste ontgonnen. Op de historische kaart uit de periode 1773-1794 is een strook van circa 2,5 km vanuit het dal van de Regge ontgonnen en bewoond. Verder van de Regge af bevinden zich woeste grond en veengebieden, zoals het Hellendoornse broek en Lemelerbroek ten westen van de Regge en het Beerber Veldt, Hammer Vlier en Schuylenburgse veen ten oosten van de Regge.⁴⁵

Binnen het gebied zijn enkele buitenhuizen bekend. De overige bebouwing, voornamelijk boerderijen, liggen verspreid in het landschap of langs de (voornamelijk zuidoost) flank van een es, zogenaamde flank-es nederzettingen.⁴⁶

De Regge had een grillig patroon. In de periode 1773 en begin 1900 is de loop verscheidene malen gewijzigd (zie bijlagen 4 en 5).⁴⁷ Begin 1900 is het gehele gebied in zoverre ontgonnen dat het hele landschap via wegen bereikbaar is. Rond 1832 is dit nog niet het geval. De veengebieden zijn echter begin 1900 nog aanwezig. Er werd turf gewonnen. In 1903 is de Regge ter plaatse van de huidige deelgebieden Rhaan en Katenhorst al rechtgetrokken.

Momenteel is de gehele loop van de Regge gekanaliseerd. De historische verkaveling is grillig. Dit komt doordat in het dal zowel droge ruggen als zeer natte gebieden aanwezig zijn. De dekzandkoppen zijn in gebruik als essen in natte delen was strokenverkaveling of moeras eventueel met hakhout aanwezig. Het gebied is momenteel herverkaveld. Overal heeft schaalvergroting plaatsgevonden, slechts op enkele locaties zijn de historische structuren ondanks de schaalvergroting nog herkenbaar.

Hieronder worden de historische elementen en de verkaveling per deelgebied besproken.

Deelgebieden Rhaan en Wemekamp

Rond 1773 ligt het buitenhuis 't Huys tussen deelgebied Rhaan en Wemekamp (bijlage 4). De oudste schriftelijke vermelding van het huis dateert uit 1382.⁴⁸ De rand van de gracht / omheining valt binnen deelgebied Rhaan, net als twee bijgebouwen / hoeves en het bos van het landgoed. Rond 1832 zijn de twee bijgebouwen verdwenen, het huis zelf is wel aangegeven en heet nu Rhaan. Ook de gracht is niet meer aangegeven. Het kaartblad van de kadastrale minuut uit circa 1832 waarbinnen Rhaan valt, is echter niet zo gedetailleerd. Rond 1900 zijn er nieuwe gebouwen aanwezig binnen deelgebied Rhaan. De gracht is op de deze kaart wel weer aangegeven net als het huis zelf.⁴⁹

Op basis van de historische kaart uit circa 1773 lijkt deelgebied Rhaan naast de genoemde gebouwen en het bos behorende tot het landgoed, nog grotendeels te bestaan uit woeste grond. Er zijn twee wegen aanwezig. De situatie rond 1832 is vergelijkbaar. Begin 1900 is het zuidelijk en oostelijk deel van het deelgebied verkaveld. Het noordelijk en centrale deel nog niet. Momenteel is het deelgebied Rhaan herverkaveld en opgedeeld in grote blokken. De historische wegen zijn hierbij verdwenen.

Deelgebied Wemekamp is rond 1773 in het noorden en midden ontgonnen en bestaat voor de rest uit woeste grond. Rond 1832 is het gehele deelgebied verkaveld. Op de kaart uit 1903 is aangegeven dat het gebied moerassig is. Momenteel is ook deelgebied Wemekamp volledig herverkaveld en in grote blokken opgedeeld.

⁴⁵ Versfelt 2003.

⁴⁶ Hagens 1992.

⁴⁷ Versfelt 2003, Watwaswaar 2012 en Uitgeverij Robas Producties 1990.

⁴⁸ RCE, AMK, 2012.

⁴⁹ Uitgeverij Robas producties 1990.

Deelgebied Veurink

Rond 1773 is binnen het huidige deelgebied Veurink één hoeve aanwezig. Rond de hoeve is het gebied ontgonnen. Het zuidelijk deel van het deelgebied bestaat uit moeras of woeste grond. Rond 1832 is de hoeve verplaatst en het gehele deelgebied is ontgonnen. Begin 1900 staan er twee hoeves. Het centrale deel, de es (bijlage 2) is in gebruik als akker. Het overige deelgebied bestaat uit drassig grasland. In de huidige verkaveling is de historische opzet nog aanwezig. Er heeft wel schaalvergroting plaatsgevonden.

Deelgebied Marsdijk-Oost / Tatums

Rond 1773 ligt in het noorden van het huidige deelgebied op de westelijke oever van de Regge de plaats Essenerveer. Er is een aantal gebouwen aanwezig. Daarnaast zijn ten westen van het deelgebied enkele gebouwen aanwezig rond de Elsen es. De kern van de bebouwing ligt echter langs de Regge. Op basis van de naam was hier zeer waarschijnlijk een veer aanwezig waarmee de Regge kon worden overgestoken. De historische plaats Essenerveer overlapt deels met het archeologische monument nummer 13375. Ter plaatse van het monumentterrein zijn resten van een laat middeleeuwse nederzetting aangetroffen tezamen met resten uit de prehistorie. Aan de overkant van de Regge bevindt zich ook een archeologisch monument, nummer 13374. Hier zijn resten van een ijzertijd nederzetting aangetroffen. De plaats Essenerveer bestond waarschijnlijk reeds in de middeleeuwen. De oudere resten aan weerszijden van de Regge kunnen er op duiden dat de Regge op deze locatie ook in eerdere perioden kon worden overgestoken. Er moet rekening worden gehouden met archeologische resten van een voorde of veer.

Op de kadastrale minuut uit circa 1832 heet de plaats Olthof. Het veer wordt niet meer vermeld. De Regge zelf heeft echter ook andere loop gekregen die verder naar het oosten ligt. Rond 1900 ligt de Regge nog verder naar het oosten. Rond de es, ten westen van het huidige deelgebied, die nu Eelen heet, liggen in deze periode meer huizen, vooral langs de zuidflank. Momenteel heet deze plaats Elen en de grootste bebouwingsconcentratie ligt hier. Ter plaatse van Olthof is echter nog wel bebouwing aanwezig.

Rond 1773 is deelgebied Marsdijk-Oost ontgonnen. Alleen het beekdal direct langs de Regge bestaat uit woeste grond. De plaats Essenerveer en de ontginning bij Schuilenburg plus één van de gebouwen vallen binnen het deelgebied. Rond 1832 is het dal bij de Regge ook ontgonnen. Op de historische kaart uit 1903 is aangegeven dat deelgebied Marsdijk-Oost drassig is. Dit geldt niet voor het zuidwestelijke deelgebied van Marsdijk-Oost. Binnen het meest zuidwestelijke deelgebied van Marsdijk-Oost is een hoeve aanwezig. Hier ligt nog steeds een hoeve genaamd Velthuis.

Momenteel is de historische verkaveling nog in grote lijnen herkenbaar, vooral ter plaatse van het zuidwestelijke deelgebied. Er heeft wel schaalvergroting plaatsgevonden.

Deelgebied Katenhorst

In het gebied tussen deelgebied Marsdijk-Oost/Tatums en in het noordwesten van deelgebied Katenhorst, ligt Schuilenburg. De eerste vermelding van huis Schuilenburg dateert uit 1339.⁵⁰ Op de historische kaart uit 1773 is naast de nederzetting zelf ook een brug over de Regge aangegeven. Mogelijk betreft het ook hier een locatie waar de Regge in het verleden reeds werd overgestoken en moet rekening worden gehouden met archeologisch resten gerelateerd aan

⁵⁰ RCE, AMK, 2012.

eventueel meerdere bruggen en een voorde. Op de historische kaart uit 1903 staat vermeld dat het om een ophaalbrug gaat. Aan de noordkant van de plaats Schuilenburg is een archeologische waarneming van een roeiboot uit de 16^e / 17^e eeuw gedaan (waarnemingsnummer 410263). Rond 1773 is er een watermolen aanwezig in Schuilenburg. Ten behoeve van de watermolen wordt de Regge afgetapt via een westelijk van de hoofdstroom gelegen nevenstroom. Op de kadastrale minuut uit circa 1832 is huis Oud Schuilenburg aangegeven. Op de kaart uit 1903 is een restant van een gracht van dit huis aangegeven. In 1832 is de watermolen niet meer in gebruik. De nevenstroom is verlegd. Ten westen van de plaats Schuilenburg, buiten de huidige deelgebieden, is een korenmolen aanwezig. Al in 1773 zijn in Schuilenburg verscheidene gebouwen aangegeven op de kaart. Rond 1832 en begin 1900 is dit nog steeds het geval. Begin 1900 is aan de overkant van de Regge ook een plaats genaamd Hulsen ontstaan. Momenteel ligt Schuilenburg verder naar het westen, ter hoogte van de locatie van de korenmolen.

In het zuiden van deelgebied Katenhorst ligt op de historische kaart uit 1773 een hoeve genaamd Cottenhorst. Op de kadastrale minuut uit circa 1832 is de hoeve zelf niet meer aangegeven, maar de gracht nog wel. Een nieuwe hoeve ligt dan verder naar het noordoosten buiten het huidige deelgebied Katenhorst. Deze nieuwe hoeve draagt momenteel nog steeds de naam Katenhorst.

Aan de zuidwestkant van het deelgebied Katenhorst is op de historische kaart uit 1903 ter plaatse van een afgesneden meander van de Regge het toponiem 'Preekstoel' aangegeven. Ter plaatse van de meander afsnijding is een voetbrug aangegeven. De herkomst van het toponiem is niet achterhaald. Mogelijk werden hier hagepreken gehouden.

Rond 1773 bestaat het noordelijke deel van het noordoostelijke deelgebied van Katenhorst uit woeste grond. Er is wel een brug over de Regge. Het zuidelijke deel is ontgonnen. Ter plaatse van het deelgebied van Katenhorst dat langs de Regge ligt, is de westoever bebouwd ter hoogte van Schuilenburg en volledig ontgonnen. De oostoever bestaat uit woeste grond, behalve rondom hoeve Cottenhorst. Rond 1832 is het gehele deelgebied Katenhorst ontgonnen. Momenteel is deelgebied Katenhorst herverkaveld in grote blokken, de grillige historische verkavelingsstructuur is niet meer aanwezig.

Deelgebied Koemaste-Noord

Ten westen van deelgebied Koemaste Noord lag huis 'den Dam'. De grachten van het huis werden via een gegraven verbinding met de Regge van water voorzien. Deze gegraven verbinding loopt door het huidige deelgebied. Rond 1773 is een deel van de tuinaanleg van huis den Dam aanwezig binnen het huidige deelgebied Koemaste-Noord. Begin 1900 was huis den Dam nog aanwezig. Momenteel liggen ter plaatse van het voormalige huis sportvelden. Op de historische kaart uit 1903 is binnen het plangebied één gebouw aangegeven. In 1773 is het deelgebied Koemaste-Noord verkaveld. Alleen direct ten oosten van de Regge is onontgonnen moerassige grond aanwezig. Dit is in 1832 en 1906 nog steeds zo. Momenteel is het gebied herverkaveld in grote blokken.

3

Archeologische verwachting

De archeologische verwachtingskaart voor het plangebied Midden-Regge te Hellendoorn is opgenomen als bijlage 5. Op deze kaart is de archeologische verwachting op basis van de aanwezige landschappelijke elementen (bijlage 2) weergegeven in combinatie met de reeds bekende archeologische (bijlage 3 en 4) en historische elementen (bijlage 4).

Voor de reeds bekende archeologische monumenten terreinen en de locaties van historische elementen en archeologische waarnemingen geldt een zeer hoge archeologische verwachting.

Aan de dekzandruggen en de oeverwallen binnen het beekdal is een hoge archeologische verwachting toegekend. Voor de dekzandruggen geldt deze verwachting vanaf het paleolithicum. Voor de oeverwallen geldt de archeologische verwachting vanaf de vorming van deze oeverwallen. Hoe oud de afzonderlijke oeverwallen zijn is niet bekend, maar resten uit de steentijd kunnen niet worden uitgesloten.

Voor de overige laaggelegen delen van het beekdal van de Regge geldt een lage archeologische verwachting. Archeologische resten, waaronder bijzondere datasets, zoals resten gerelateerd aan de scheepvaart, visvangst, voorden en bruggen en rituele deposities kunnen echter niet worden uitgesloten.⁵¹ In en nabij het plangebied zijn reeds op twee locaties resten van boten aangetroffen. De trefkans op dergelijke resten is echter laag.

Voor de reeds archeologisch onderzochte en vervolgens vrijgegeven locaties en locaties waarde bodem duidelijk vergraven is, geldt geen archeologische verwachting meer.

Archeologische resten binnen het plangebied kunnen bestaan uit nederzettingsresten en jachtkampementen. Deze worden ter plaatse van de reeds bekende vindplaatsen en historische nederzettingslocaties verwacht en ter plaatse van de dekzandkoppen. Jachtkampementen zullen voornamelijk bestaan uit strooiing van bewerkt vuursteen. Nederzettingsresten kunnen onder andere bestaan uit bouwmaterialen, fosfaatvlekken, aardewerk, vuursteen, houtskool, metaal, hout, glas, bot en leer. Het sporen niveau kan worden verwacht vanaf de onderkant van de A-horizont of op de overgang van het esdek naar de onderliggende bodem. Aangezien het gebied vanuit het dal van de Regge ontgonnen is, kunnen op de overgang van het esdek naar de onderliggende bodem tevens oude akkerlagen aanwezig zijn.

In het beekdal van de Regge kunnen archeologische resten aanwezig zijn van voorden, bruggen, veren, stuwven, resten gerelateerd aan de jacht, visvangst en scheepvaart en rituele deposities.⁵² Ter hoogte van het historische Essenerveer en Schuilenburg moet in ieder geval rekening worden gehouden met de kans op voorde, veer of brug resten. De betreffende locaties zijn op de verwachtingskaart voorzien van een buffer van 25 m waaraan een zeer hoge verwachting is toegekend. Ter hoogte van de nederzettingen kunnen daarnaast afvaldumps aanwezig zijn in de (voormalige) geulen van de Regge.

Vanwege de vochtige omstandigheden kunnen organische resten goed geconserveerd zijn. Ter plaatse van de essen is de onderliggende bodem

⁵¹ CCvD 2008, Gerritsen en Rensink 2004.

⁵² CCvD 2008, Gerritsen en Rensink 2004.

beschermd tegen invloeden van bovenaf als gevolg van het aanwezige esdek en kan het archeologische niveau intact aanwezig zijn.

4 Conclusie en aanbevelingen

4.1 Conclusie

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in het Plan van Aanpak⁵³:

- *Zijn er uit het her in te richten beekdal en de aangrenzende randzones van het beekdal archeologische vindplaatsen bekend? Zo ja, wat is de locatie, aard, datering en omvang ervan?*

Binnen het beekdal en aangrenzende zones zijn archeologische resten bekend uit de periode mesolithicum tot en met de nieuwe tijd. Het gaat voornamelijk om nederzittingsresten welke zijn aangetroffen op de dekzandruggen binnen het beekdal. Daarnaast zijn losse vondsten bekend en is ter hoogte van het historische Schuilenburg een restant van een roeiboot aangetroffen.

- *Wat is er bekend over de ontginning, de indeling, de inrichting en het gebruik van het beekdal door de tijd heen?*

De ontginning van het gebied vond plaats vanuit het beekdal van de Regge. De oudste nederzittingsresten kunnen daarom in de zone langs de Regge worden verwacht. De historische verkaveling was grillig en volgde het grillige verloop van de natuurlijke afzettingen in het beekdal. Ter plaatse van de dekzandruggen waren essen aanwezig, in de natte delen van het beekdal was woeste grond, hakhout of strokenverkaveling aanwezig. De historische bebouwing in de nieuwe tijd bestond uit verspreide hoeves en een aantal havezaten. Binnen deelgebied Veurink en Marsdijk-Oost heeft schaalvergroting plaatsgevonden, maar is de historische verkavelingsstructuur nog enigszins te herkennen. De overige deelgebieden zijn bij de herverkaveling opgedeeld in grote blokken, waarbij de historische structuur verloren is gegaan.

- *Wat is de bodemopbouw van het beekdal en wat kan worden gezegd over de positie en ouderdom van beeklopen en –meanders in vroeger tijd?*

De bodem binnen het plangebied bestaat uit enkeerdgronden ter plaatse van de dekzandruggen en een beekerdgrond ter plaatse van de rest van het beekdal. Daarnaast zijn op twee locaties venige beekdalgronden aanwezig. De Regge is mogelijk reeds ontstaan in het Weichselien. Op basis van historische kaarten is bekend dat de Regge zich alleen al in de nieuwe tijd veelvuldig heeft verlegd. Tijdens eerder onderzoek zijn verlande geulen van de Regge uit het neolithicum aangetoond. De locatie van de restgeulen zoals deze middels het AHN en historisch kaartmateriaal zijn te achterhalen, zijn op het kaartmateriaal in de bijlagen 4 en 5 weergegeven. De ouderdom van de restgeulen binnen het plangebied is op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek echter niet te bepalen. Hiervoor is nader onderzoek noodzakelijk.

- *Waar is sprake van locaties of zones van (mogelijk) grote archeologische waarde, bijvoorbeeld zandkoppen of –ruggen in de beekdalbodem, historische bebouwing en infrastructuur en waar is sprake van een hoge trefkans op bijvoorbeeld een voorde, brug of watermolen?*

⁵³De Bondt 2012.

De zones met een grote archeologische waarde, zoals dekzandkoppen waar reeds archeologische resten zijn aangetoond, historische nederzettingen en archeologische vondstlocaties zijn op de verwachtingskaart in bijlage 5 aangegeven als zones met een zeer hoge archeologische verwachting. Zones met een grote archeologisch verwachting (dekzandruggen en oeverwallen) zijn op de verwachtingskaart in bijlage 5 aangegeven als zones met een hoge verwachting. Een hoge trefkans op voordes en /of een brug geldt voor de Regge bij het historische Essenerveer binnen deelgebied Marsdijk-Oost en voor de Regge bij het historische Schuilenburg binnen deelgebied Katenhorst. Ter plaatse van de laatstgenoemde locatie was in het verleden tevens een watermolen aanwezig.

- *Welke informatie is er beschikbaar over verstoringen van de bodem als gevolg van ontgravingen, bodemsaneringen, egalisaties, diepploegen en landinrichting?*

De bekende bodemverstoringen zijn aangegeven op de archeologische verwachtingskaart in bijlage 5.

- *Welke archeologische verwachting kan aan het her in te richten beekdal worden toegekend voor de bovenste 1 meter van de bodem? In hoeverre is het mogelijk om deze verwachting te specificeren naar aard (type), datering en omvang van de vindplaats(en)?*

De archeologische verwachting zoals aangegeven in bijlage 5 geldt in ieder geval voor de bovenste meter van de bodem. Ter plaatse van de dekzandkoppen worden nederzettingen verwacht vanaf de steentijd. In het beekdal zelf kunnen resten vanaf de steentijd worden verwacht die kunnen worden gerelateerd aan voordes, visvangst, scheepvaart, afvaldumps en eventueel rituele deposities.

- *Wat kan worden gezegd over de aanwezigheid van archeologische resten in dieper gelegen sedimenten, d.w.z. sedimenten die door veen of een laag van beeksedimenten worden afgedekt?*

In de dieper gelegen sedimenten kunnen archeologische resten gerelateerd aan de scheepvaart en visvangst, voordes, rituele deposities en eventueel verspoelde jachtkampementen niet worden uitgesloten. Ook ter plaatse van de dekzandkoppen kunnen bij de aanwezigheid van esdekken dikker dan 1 m archeologische resten aanwezig zijn.

- *Welke methoden en technieken van veldonderzoek zijn er nodig om de gespecificeerde archeologische verwachting uit het bureauonderzoek te toetsen en aan te vullen?*

Het vervolgonderzoek is afhankelijk van de archeologische verwachting, zie paragraaf 4.2. De mogelijkheden bestaan uit een verkennend geo-archeologisch booronderzoek, een karterend booronderzoek dat geschikt is voor het opsporen van steentijddresten of een proefsleuvenonderzoek.⁵⁴

4.2 Aanbevelingen

Wanneer binnen de zones met een zeer hoge en een hoge archeologische verwachting bodemverstorende activiteiten zullen worden uitgevoerd, is vervolgonderzoek noodzakelijk.

- Ter plaatse van de zones met een zeer hoge verwachting op archeologische resten is een archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk in de vorm van een proefsleuvenonderzoek (conform de KNA Leidraad Beekdalen in Pleistoceen Nederland⁵⁵). Binnen deze zones

⁵⁴ CCvD 2010, CCvD 2008, CCvD 2006, CCvD 2009.

⁵⁵ CcVD 2008.

zijn archeologische resten reeds aangetoond of waren historische elementen aanwezig.

- Ter plaatse van de zones met een hoge verwachting op archeologische resten kan gezien de omvang van het plangebied en de geplande werkzaamheden het veldonderzoek in eerste instantie bestaan uit een uitgebreid geo-archeologisch booronderzoek conform de KNA Leidraad Beekdalen in Pleistoceen Nederland.⁵⁶ Dit houdt in dat een in het Plan van Aanpak te bepalen hoeveelheid boorraaien haaks op het beekdal worden geplaatst, om zo tot een beter inzicht te kunnen komen van de bodemopbouw binnen het plangebied (aanwezigheid van begraven flanken van dekzandruggen/koppen, ligging restgeulen, mate van erosie, etc). Dit onderzoek dient te worden aangevuld met een pollenanalyse/ 14C bepaling om de ouderdom van eventueel aanwezige restgeulen te achterhalen. Middels een dergelijk onderzoek kan de in onderhavig onderzoek opgestelde verwachting mogelijk worden bijgesteld.
- In de gebieden met een lage archeologische verwachting en de gebieden die reeds zijn vrijgegeven of ontgraven is archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk. Archeologische resten zijn echter niet geheel uitgesloten en eventuele resten kunnen bijzondere datasets betreffen.⁵⁷ Bij het aantreffen van archeologische resten tijdens de uitvoer van werkzaamheden dient men hiervan melding te maken bij de Minister van OCW (in de praktijk de RCE) conform artikel 53 van de Monumentenwet 1988.

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Hellendoorn) en leidt tot een selectiebesluit. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemversturende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten.

⁵⁶ CcvD 2008.

⁵⁷ CCvD 2008 en Gerritsen en Rensink 2004.

5

Geraadpleegde bronnen

- Bakker, H. de & J. Schelling**, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*. Staring Centrum, Wageningen.
- Berendsen, H.J.A.**, 1998. *De vorming van het land*. Van Gorcum, Assen.
- Bondt, S. de**. *Onderzoeksvoorstel – plan van aanpak Bureauonderzoek plangebied Midden-Regge te Hellendoorn*. BAAC bv, Deventer.
- Centraal College van Deskundigen** 2006. *KNA Leidraad inventariserend veldonderzoek. Deel: karterend booronderzoek*. SIKB, Gouda.
- Centraal College van Deskundigen** 2008. *KNA Leidraad Beekdalen in Pleistoceen Nederland. Deel I, Leidraad Archeologisch Onderzoek van Beekdalen in Pleistoceen Nederland. Deel II, Leidraad Archeologische Verwachtingskaarten van Beekdalen in Pleistoceen Nederland*. SIKB, Gouda.
- Centraal College van Deskundigen** 2006. *KNA Leidraad inventariserend veldonderzoek. Deel: proefsleuvenonderzoek*. SIKB, Gouda.
- Centraal College van Deskundigen**, 2010. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2*. SIKB, Gouda.
- Ebbers, G., R. Visscher**, 1983. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij kaartblad 28 West Almelo*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Gerritsen, F. en E. Rensink**, 2004. *Beekdallandschappen in archeologisch perspectief*. NAR-rapport 28. RCE, Amersfoort.
- Groenewoudt, B.J., R.M. van Heeringen, G.H. Scheepstra**, 2006. *Het zandeneilandrijk van Overijssel*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Krekelberh, N.J.**, 2007. *Gemeente Wierden. Landinrichtingsplan Rijssen, inrichting Elsenerbeek. Bureauonderzoek en archeologisch inventariserend veldonderzoek (geoarcheologisch en karterend booronderzoek)*. BAAC-rapport V-07.0281. BAAC bv, Deventer.
- Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhof, T.E. Wong**, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Otter, Y. den**, 2006. *Gemeente Hellendoorn, plangebied Kalvenhaar*. BAAC-rapport 06.031. BAAC bv, Deventer.
- Spek, T.**, 2004. *Het Drentse esdorpenlandschap*. Utrecht.
- Van den Berg, M.W., C.J. van Houten & C. den Otter**, 2000. *Geologische kaart van Nederland 1: 50.000. Korte toelichting op Blad Enschede West (34W) en Enschede Oost/Glanerbrug 34O/35*. NITG-TNO, Utrecht.
- Willemse, N.W.**, 2005. *Groene Mal Reggedal te Nijverdal. Gemeente Hellendoorn. Archeologisch vooronderzoek: een bureau- en geo-archeologisch veldonderzoek (kartering)*. RAAP-rapport 1189. RAAP, Amsterdam
- Willemse, N.W. & D.G. van Smeerdijk**, 2005. *Rijksweg 35, combiplan Nijverdal. Stratigrafie en inventariserend palynologisch onderzoek van een restgeul in het Reggedal*. RAAP-rapport 1115. RAAP, Amsterdam

Kaarten

- AHN 2012**. *Actueel Hoogtebestand Nederland*. Beschikbaar gesteld door het waterschap.
- Alterra 2012**. *Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000*. Wageningen.

Provincie Overijssel, 2009. *Cultuurhistorische Atlas Overijssel*. Website geraadpleegd in juli 2012.

RCE, 2009. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW)*. Versie 3.1 Website geraadpleegd in juli 2012.

RCE / Provincie Overijssel 2009. *Archeologische Monumentenkaart*. Website geraadpleegd in juli 2012.

Stiboka, 1983. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000 blad 28 west Almelo*. Wageningen.

Uitgeverij Robas Producties, 1990. *Historische Atlas Overijssel*. Uitgeverij Robas Producties, Den IJp.

Versfelt, H.J., 2003. *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Heveskes Uitgevers, Groningen.

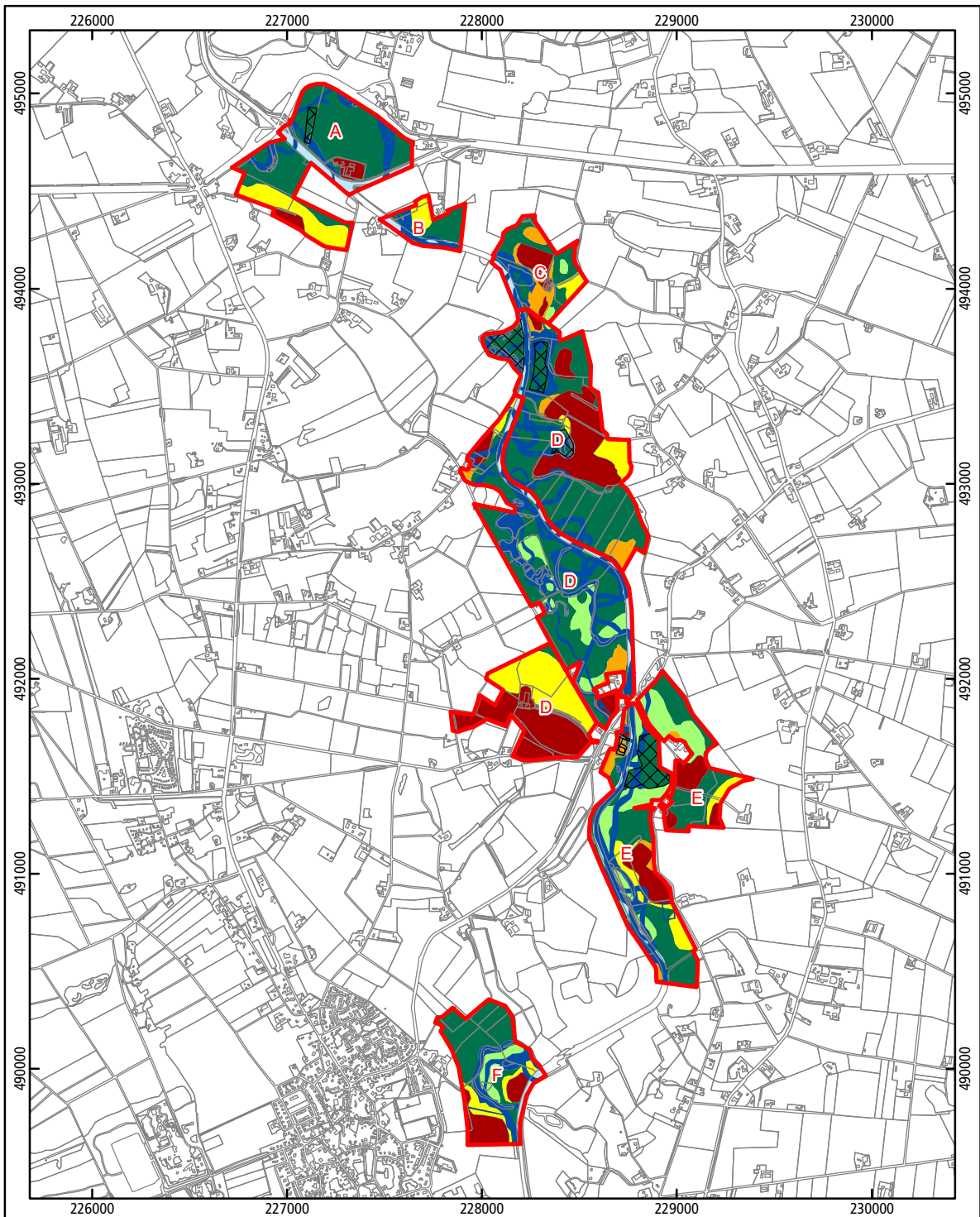
Watwaswaar, 2012. *Kadastrale minuutplan 1811-1832*. Website geraadpleegd in juli 2012.

Bijlage 1

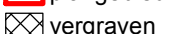
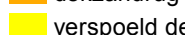
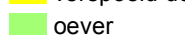

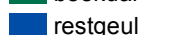
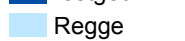
Cal. jaren v/n Chr.	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden	
1950	0	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger	Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd	
-1500	Vb1			Middeleeuwen			
-450	Va			Romeinse tijd			
0		Holoceen	Subboreaal koeler droger	IVb	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk > 1% invloed landbouw (granen)	IJzertijd	
-12	IVa			Bronstijd			
-800	815		Midden	Atlanticum warm vochtig	III	Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol	Neolithicum
-2000	2650						
-3755	5000	Vroeg	Boreaal warmer	II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es	Mesolithicum	
-4900	7020						
-5300	8000						
-8800	9000	Laat-Pleistoceen	Preboreaal warmer	I	eerst berk en later den overheersend	Laat-Paleolithicum	
11.755	10.150						
12.745	10.800						
13.675	11.800						
14.025	12.000	Weichselien (ijstijd)	Late Dryas	LW III	parklandschap	Laat-Paleolithicum	
15.700	13.000						
		Weichselien (ijstijd)	Allerød	LW II	dennen- en berkenbossen	Laat-Paleolithicum	
		Weichselien (ijstijd)	Vroege Dryas	LW I	open parklandschap	Laat-Paleolithicum	
		Weichselien (ijstijd)	Bølling	LW I	open vegetatie met kruiden en berkenbomen	Laat-Paleolithicum	
-35.000		Laat-Pleistoceen	Midden- Weichselien (Pleniglaciaal)		perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	Midden-Paleolithicum	
75.000		Laat-Pleistoceen	Vroeg- Weichselien (Vroeg- Glaciaal)		perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap	Midden-Paleolithicum	
115.000		Midden-Pleistoceen	Eemien (warme periode)		loofbos	Midden-Paleolithicum	
130.000							
-300.000		Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)			Vroeg-Paleolithicum	

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenbergh (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Stuiver *et al.* (1998). Zuurstofisotoop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Bijlage 2

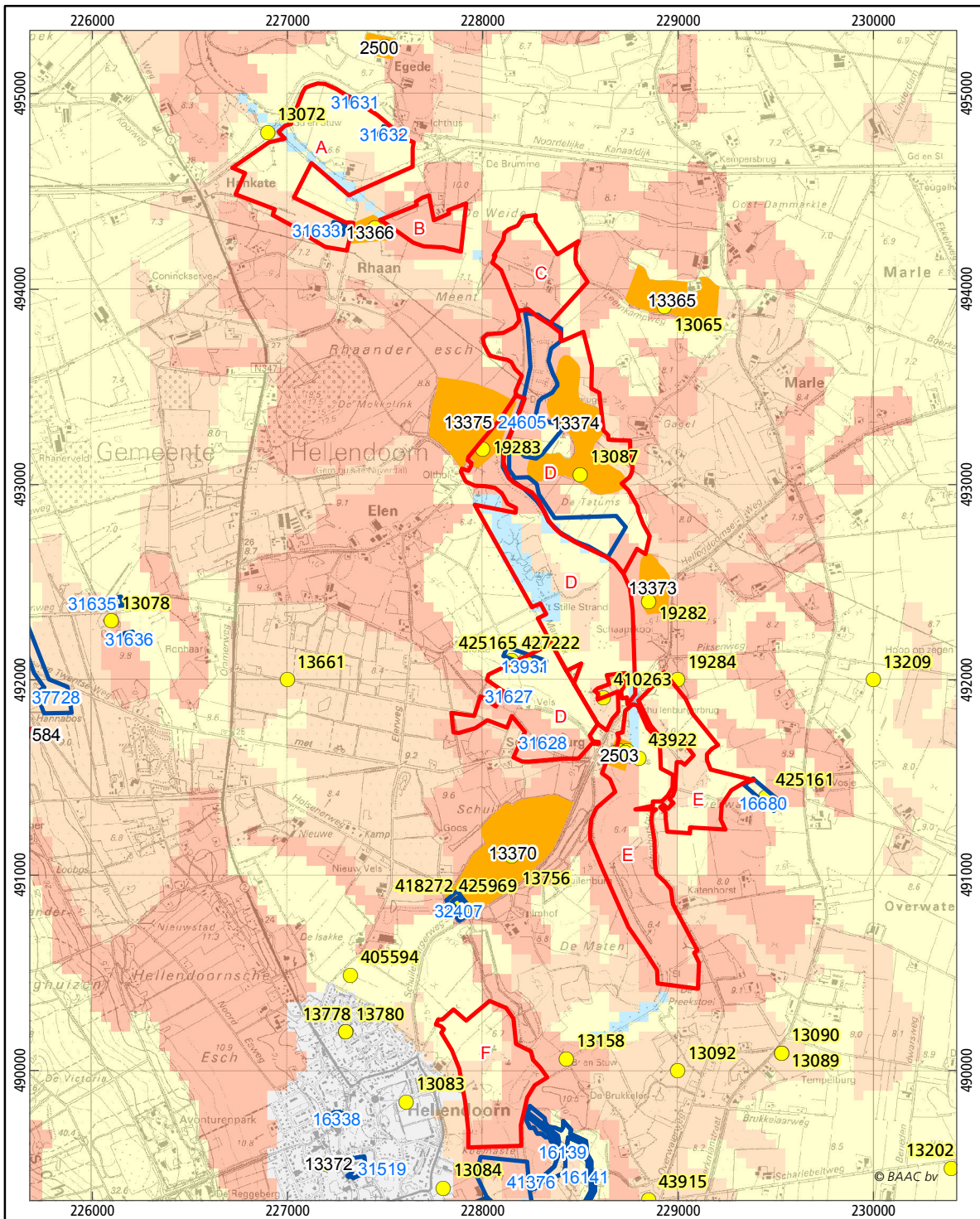
Midden-Regge te Hellendoorn
landschappelijke eenheden

dekzandkop	plangebied
dekzandrug	vergraven
verspoeld dekzand	
oever	
beekdal	
restgeul	
Regge	

0 1.250 m

Bijlage 3

Regge te Hellendoorn

IKAW, AMK-terreinen en Archis waarnemingen

plangebied

onderzoeksmeldingen

waarnemingen

AMK-terreinen

beschermd monument

zeer hoge archeologische waarde

hoge archeologische waarde

archeologische waarde

archeologische betekenis

Indicatieve waarden (IKAW)

hoge indicatieve waarde

middelhoge indicatieve waarde

lage indicatieve waarde

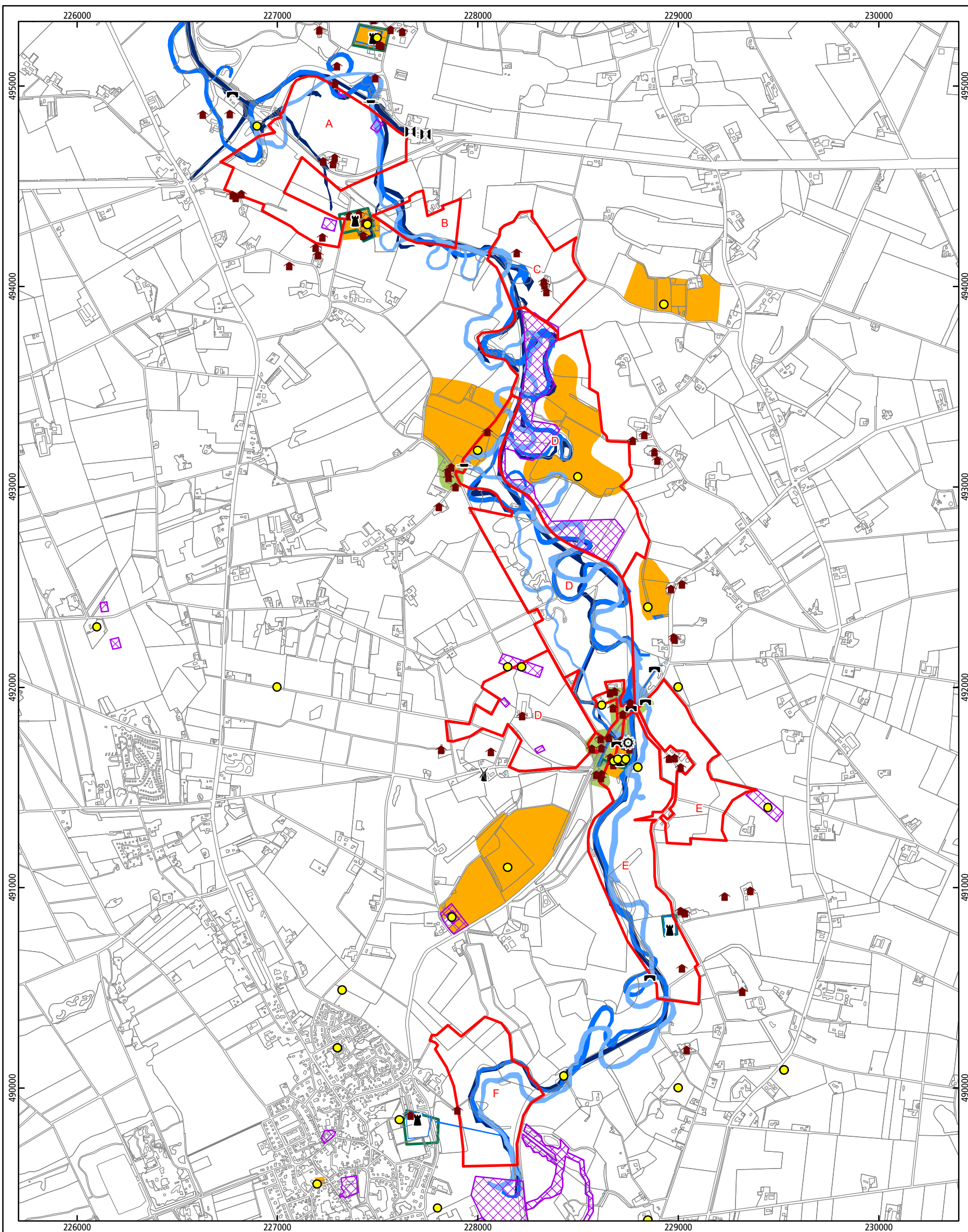
bebouwing

water

0 1.250 m

Bijlage 4

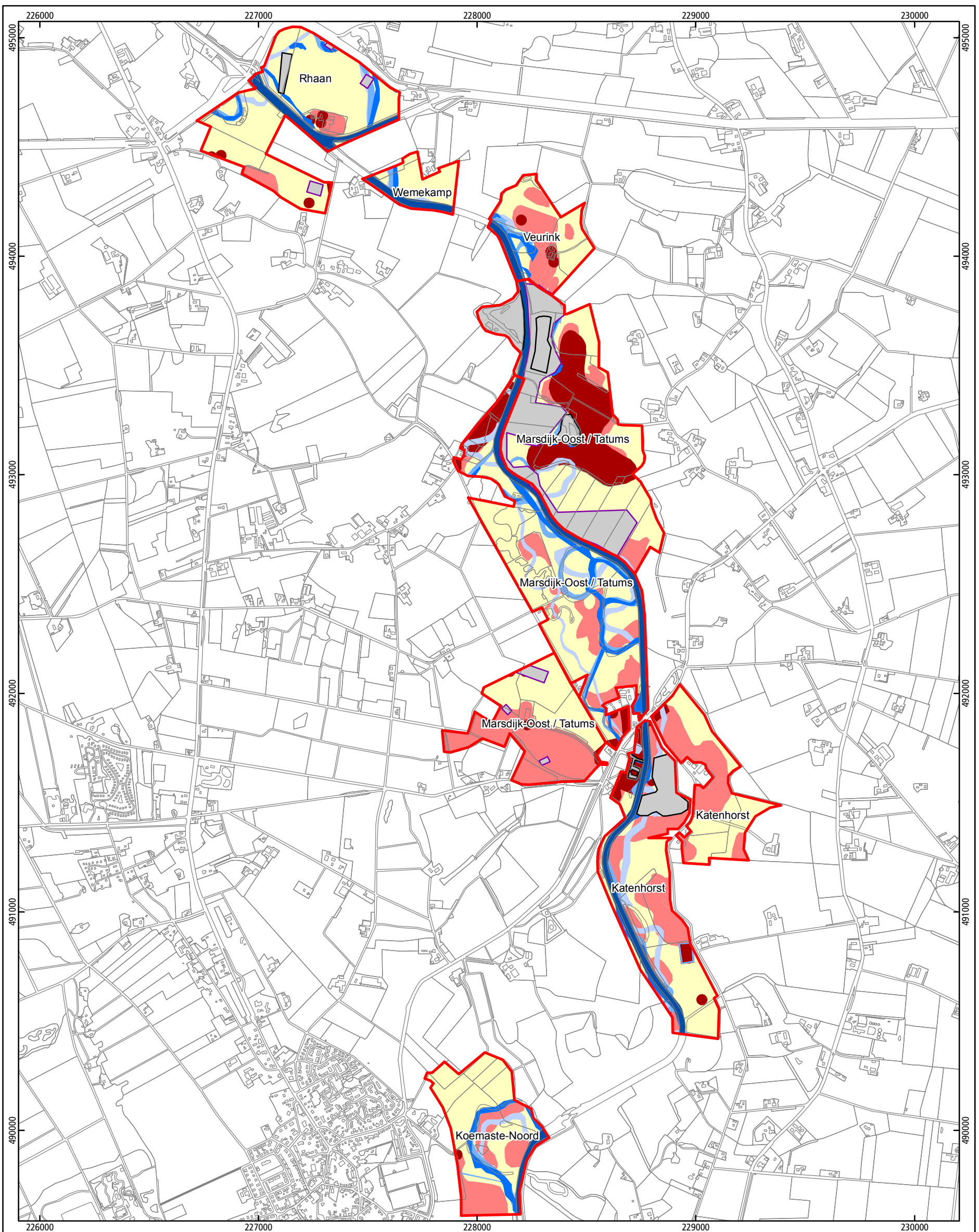
Midden-Regge te Hellendoorn

historische en archeologische elementen

plangebied	havezate terrein
hoeve / bijgebouw	historische nederzetting
molen	water circa 1773
watermolen	water circa 1832
brug	water circa 1900
sluis	archeologische waarneming
veer	archeologisch onderzoek uitgevoerd
archeologisch monument van hoge archeologische waarde	

Bijlage 5

Midden-Regge te Hellendoorn
 archeologische verwachtingskaart

lage verwachting voor alle perioden maar kans op bijzondere datasets	Regge heden
hoge verwachting voor alle perioden	water circa 1900
zeer hoge verwachting op archeologische en historische resten	water circa 1832
geen verwachting, reeds onderzocht en vrijgegeven of verstoord	water circa 1773
plangebied	
verstoord	
archeologisch onderzoek uitgevoerd	

